

КРЫТЫКА І ГІСТОРЫЯ

ЛІТАРАТУРЫ.

Проф. Піотуховіч

Творчы шлях Паўлюка Труса

(Крытычна-біографічны нарыс).

Жыцьцё Паўлюка Труса нечакана абарвалася на парозе юнацтва і сьпелага ўзросту (поэта нарадзіўся ў 1904 г., памёр у 1929 г.), у пару, калі яго значны мастацкі талент уступіў ужо ў фазу свайго красаваньня, калі яго поэтычныя здольнасьці пачалі раскрывацца ва ўсю шырыню, абяцаючы ў будучым плён яшчэ вялікіх мажлівасьцяў і дасягненьняў. Адсюль і самая біографія маладога песьняра, дачасна адыйшоўшага ў нябыт, адзначаецца прастатой і нескладанасьцю; у гэтай біографіі няма старонак, якія маглі-б зьдзівіць сваёй знадворнай эфэктнасьцю і бляскам. Дзяцінства, правядзенае ў вёсцы Нізок (Менскага раёну), у абстаноўцы беднай сялянскай сям'і, першапачатковая асьвета ў тэй-жа вёсцы, гады вучэння ў сямігодцы ў мястэчку Вузда, працяг адукацыі ў Беларускам пэдагогічным тэхнікуме (1923-1927 г.), пасля заканчэння праца ў рэдакцыі газеты „Палеская праўда“, нарэшце апошні этап: пачатак у 1928 г. вышэйшай асьветы на Пэдфаку Беларускага дзяржаўнага унівэрсытэту,— пачатак так раптоўна перарваны аскладненьнем брушнаго тыфусу ўвосень 1929 г.—вось тыя паасобныя зьявы, зьмена якіх становіць сабою кароткі жыцьцёвы шлях поэты.

Але пад вонкавай прастатой і нескладанасьцю біографічных фактаў захавалася багатае і напружанае ўнутранае жыцьцё: праца над самім сабою, значная інтэнсыўнасьць грамадзка-карыснай чыннасьці. Ужо ў 1924 г., будучы студэнтам Менскага бел-

пэдтэхнікуму, Паўлюк Трус пачынае друкаваць свае вершы ў розных пэрыодычных выданьнях („Савецкая Беларусь“, „Польмя“, „Беларуская вёска“, „Беларускі піонэр“); з 1925 году яго літаратурная чыннасьць колькасна разгортваецца асабліва шырока, у наступныя гады тэмпы гэтай продукцыі таксама былі досыць значныя; выяўляліся яны ў самых рознастайных жанрах, пачынаючы ад поэмы і лірычнага вершу і канчаючы допісам і нататкай у газету або часопіс. У асобе Паўлюка Труса былі гармонічна зьліты дзьве постаці: поэты-лірыка і баявога журналіста, газэтнага працаўніка. Работа ў газэце была для яго роднай і блізкай; свае першыя спробы пэра ён сыстэматычна зьмяшчае ў насыценнай газэце Белпэдтэхнікуму, зьяўляючыся адным з найбольш актыўных і таленавітых яе ўдзельнікаў; у далейшым кола яго газэтнай працы нязьменна пашыраецца, абхапляючы сабой амаль усе пэрыодычныя выданьні Менску, („Беларуская вёска“, „Савецкая Беларусь“, „Зьвязда“, „Беларускі піонэр“, „Малады араты“, „Польмя“, „Маладняк“), і часткова провінцыі. (Гомель, „Палеская праўда“).

Пры жыцьці поэты выдадзены толькі два невялічкія зборнікі яго лірычных твораў: „Вершы“ (Менск, 1925 г.) і „Ветры буйныя“ (Менск, 1927 г.). Усе іншыя творы яго заставаліся да гэтай пары раскіданымі ў памянёных газэтах і часопісах. Значная частка літаратурнай спадчыны пісьменьніка захоўвалася ў рукапісах і ўпярышню ўбачыць сьвет у акадэмічным выданьні яго твораў.

Ужо колькасны бок літаратурнай спадчыны Паўлюка Труса гаворыць аб немалой працы поэты за параўнальна кароткі пэрыод часу (1924-1929 г.). Але яшчэ больш важнымі зьяўляюцца тут якасныя паказчыкі. Інтэнсыўны ідэёвы рост Паўлюка Труса нязьменна суправаджаўся яго напружанай працай над удасканаленьнем у галіне аўладаньня поэтычным мастацтвам. І тут зноў такі мы маем пэўныя ступені літаратурнай вучобы, якую прайшоў poeta на сваім жыцьцёвым шляху: калі першыя яго вершы амаль выключна сьведчаць аб тым, што галоўнай крыніцай гэтай вучобы зьяўляўся сялянскі фольклёр і творчасць беларускіх пісьменьнікаў, дык у далейшым мы маем ужо значнае пашырэнне літаратурнага кругавіду поэты. У поле гэтага кругавіду побач з беларускімі аўтарамі ўваходзяць і выдатныя прад-

стаўвікі сусьветнай літаратуры. Напрыклад, да верша „Сябру-Дубоўку“ поэта ў якасьці эпіграфа бярэ радок з Пушкіна:

Мы почитаем всех нулями,
А единицами себя.

У іншым творы яго ўпамінаецца Шаўчэнка; з асаблівай пра-
ніклівасьцю і цяплынёй гаворыць малады пясьняр аб чарах Ге-
тэўскага гэнія:

Той-жа ціхі пакой.
Я сяджу за сталом;
Прад вачыма разгорнуты Гётэ.
Я пазбыўся трывог,
На душы супакой,
І па волі зьнікае самотнасьць,
Зірокі чэзнуць, як дым,
Сьцені ўпалі ля ног,
Іх разьвееў плашчом Мэфістофэль.

(„Як пажоўкнуць лісты“).

Аўтар гэтых радкоў у працягу пяці год, у працэсе выкладаньня беларускай літаратуры ў Бэлпэдтэхнікуме і Пэдфаку БДУ, дзе вучыўся poeta, меў мажлівасьць назіраць шпаркі разумовы рост пісьменьніка, асабліва яго неаслабную і напружаную зацікаўле-
насьць фольклёрам і мастацкай літаратурай, паступовае пашы-
рэньне яго літаратурнага кругавіду. Праўда, Паўлюк Трус у аў-
дыторыі не выяўляў асаблівай актыўнасьці; мажліва, з прычыны
некаторай залішня сваёй скромнасьці ён параўнальна рэдка па-
ўласнай ініцыятыве выстўпаў у абгаварэньні, напрыклад, сэмі-
нарскіх дакладаў, у спрэчках, дыспутах і інш. Але затое якасьць
выступленьняў пакрывала сабой недахопы колькасьці: кожнае
яго выказваньне зварачала на сябе ўвагу сваёй сур'эзнасьцю,
сталай прадуманасьцю матэрыялу, і адначасова гэтыя выказваньні
адзначаліся той-жа эмоцыянальнай насычанасьцю, якая характа-
рызуе сабой і вершы поэты.

Побач з тэарэтычнай літаратурнай вучобай шырока разгорт-
валася рэволюцыйна-грамадзкая практыка Паўлюка Труса.

Нязьменны ўдзельнік розных грамадзкіх гурткоў, энэргічны
працаўнік у правядзеньні розных ударных кампаній, сталы га-
зэтны работнік, актыўны журналіст Паўлюк Трус быў органічна,
тысячамі ніццяй звязаны з савецкай рачаіснасьцю: сваёй жыць-

цёвай практыкай ён браў непасрэдны і чынны ўдзел у сацыялістычным будаўніцтве. І само мастацтва ніколі ня было для яго олімпійскім „узвышшам“ над жыццём, месцам нібыта нейкага адпачынку ад жыццёвых боек; гэта мастацтва было неаддзельнай часткай яго грамадзкай практыкі. У процэсе данай практыкі Паўлюк Трус паступова рос і загартоўваўся. Ступені жыццёвай лесьвіцы поэты, як мы бачым, нешматлікія, але ў цэлым яны ўтвараюць сабой круты пад’ём на вяршыні мастацтва, якімі ўжо пачынаў аўладаць пісьменьнік. У гэтых адносінах самая біографія Паўлюка Труса прадстаўляе сабой вялікую цікавасьць для сацыяльнай психолёгіі сялянства на этапе пролетарскай рэвалюцыі. Жыццё Труса—гэта жыццё поэты новай формацыі, якая ўтварылася толькі дзякуючы Кастрычнікаўскай рэвалюцыі і толькі ў процэсе рэвалюцыі... Калісьці Якуб Колас у такіх праніклівых словах, поўных тугі і журботнасьці, апяваў незадачлівую долю вясковых песьняроў Беларусі мінулых часоў.

Колькі талентаў зьвялося,
Колькі іх і дзе ляжыць,
Невядомых, няпрызнаных,
Неаплаканных, нікім,
Толькі ў полі адсьпяваных,
Вётру посьвістам пустым!

(„Сымон Музыка“).

І сапраўды, першы беларускі сялянскі poeta Паўлюк Бахрым, які, ня гледзячы на жудасны ўціск прыгонніцтва, адгукнуўся на гэты ўціск некалькімі вершамі і потым замоўк назаўсёды, прыціснуты панскімі катаваньнямі; сялянскія поэты пэрыоду буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі—поэты, сярод якіх ёсьць шмат песьняроў „аднаднёвак“, змогшых ва ўмовах царызму даць толькі два-тры вершы і потым замоўкшых таксама, як замоўк раней і Паўлюк Бахрым,—усе гэтыя ахвяры капіталістычнага ладу сьцьвярджаюць жалобна-хаўтурныя мэлёды Коласа. І толькі дзякуючы пролетарскай рэвалюцыі, у процэсе разгорнутага сацыялістычнага будаўніцтва працоўнае сялянства змагло даць цэлы шэраг поэтаў і пісьменьнікаў, якія шырока выявілі свае творчыя здольнасьці, якія ўжо не зьяўляюцца песьнярамі „аднаднёўкамі“, а ператварыліся ў буйныя мастацкія

вялічыні. Жыцьцёвы шлях гэтых—песьняроў істотна розьніца ад жыцьцёвага шляху сялянскіх поэтаў дарэволюцыйнага часу. Калі раней сялянскія самародкі ва ўмовах жудаснай эксплёатацыі, надмернай фізычнай працы, пазбаўленыя асьветы, прыціснутыя прэсам жандарска-опліцэйскага самавольства, засуджаны былі на гібельне ў абставінах вясковай коснасьці, дык у нашы часы, пасля Кастрычніка, уся рачаіснасьць спрыяе раскрыцьцю творчых мажлівасьцяў, уся рачаіснасьць прадстаўляе сабой агромністы выхаваўчы процэс, у якім талент атрымоўвае ўсе даныя для свайго раскрыцьця і красаваньня. Лепшы довад гэтага прадстаўляе сабой Паўлюк Трус. Ва ўмовах царызму мажліва яго чакаў-бы лёс другога Паўлюка—Бахрыма, у лепшым выпадку ён мажліва даў-бы некалькі фольклёрных заўныўных песьняў; толькі ва ўмовах Кастрычніка поэта, выхадзец з вёскі, змог узьняцца на ступень ідэёвага набліжэньня да вяршыняў мастацтва.

Творчы шлях поэты ня ёсьць, зразумела, толькі яго індывідуальны шлях, гэта шлях асноўных сялянскіх мас Беларусі, паказчык агромністых зрухаў, якія адбываюцца ў гэтых масах: поэзія Труса, як і заўжды, у суб'ектыўнай форме адлюстроўвае аб'ектыўныя процэсы рачаіснасьці.

У працягу даўгіх сталецьцяў беларускае сялянства ўсім ходам спачатку фэўдальнага, а потым капіталістычнага ладу было засуджана на гібельне ва ўмовах эксплёатацыі і адсюль на мёртвую коснасьць жыцьця. Карл Маркс, як вядома, лічыў, што ва ўмовах буржуазнай цывілізацыі сялянская кляса зьяўляецца эаномічна і культурна найбольш адсталай клясай. „В общем составе современного капиталистического хозяйства, кажа ён, создаются обширные прослойки отсталого типа хозяйства, и этим самым крестьянин лишается и пользования высокой техникой культурной надстройки, которая или до него не доходит, или остается для него психологически недоступной. На такой почве создается неподвижнейший общественный класс, живущий в условиях величайшей разрозненности... и изолированности. На почве такой нищеты полукачающегося карликового крестьянства естественно растут суеверия и предрассудки, фетишизм собственности, мелочная изнутрительно придиричивая пошлость, варварство“. Гэтая нікчэмнасьць, галоўным чынам, выяўляецца ў тым, што ва ўмовах капіталістычнага ладу жыцьцё вёскі замыкаецца ў зачарованае

кблагаспадарчага індывідуалізму. Жыцьцё селяніна абмяжоўваецца ў таіх умовах мінімальнейшым (і то не заўсёды) задавальненнем прымітыўных патрэбаў вузка асабістага парадку. Сяляне, піша Пакроўскі, працуюць кожны на сваім палетку, параўнальна рэдка дапамагаюць адзін аднаму, а калі прадаюць вырабы сваёй зямлі, тады ўжо зьяўляюцца супраціўнікамі адзін аднаму.

Толькі ўзьняцьце вытворчасьці на вышэйшую ступень можа вызваліць селяніна з-пад улады мёртвага і коснага жыцьця. Але такое ўзьняцьце ва ўмовах раздробленай сялянскай гаспадаркі не мажліва, яно мажліва толькі на глебе соцыялістычнай рэканструкцыі гаспадаркі. Адсюль гісторыя перад Кастрычнікаўскай рэвалюцыяй і ставіць вялізарную задачу: зьнішчыць тыя соцыяльна-эканамічныя ўмовы, якія засуджалі вёску і сялянскія масы на прымітыўнае існаваньне. Толькі аграмаджаньнем гаспадаркі, толькі шляхамі калектывізацыі мажліва падняць сялянства з багнаў эканамічнай адсталасьці і культурнай цемры; з тупіка абмежаванага індывідуалізму вывесці яго на шырокія прасторы грамадзкага жыцьця. Гэтая задача з посьпехам выконваецца ў нашу эпоху соцыялістычнай рэвалюцыі. У нашы дні дыяпазон вясковага жыцьця ўсё больш і больш пашыраецца: адбываецца соцыялістычная рэканструкцыя ня толькі быцьця, але і сузнаньня; куюцца новыя гаспадарчыя формы, і разам з тым працоўны селянін ўсё больш і больш вызваляецца з-пад улады драпежніцкага індывідуалізму. У яго псыхіцы адбываюцца агромністыя зрухі; рушыцца ўлада традыцый, усё выразней і выразней абуджаецца крытычная сьведомасьць, выяўляецца пераацэнка былых каштоўнасьцяў, у процэсе шырока разгорнутага пераможнага соцыялістычнага будаўніцтва на вёсцы таюць, як зданьні, цені старога, і ўсё рэльефней абрысоўваюцца сьветлыя і радасныя блікі новага.

У свой час з поваду закрыцьця Сухароўскага рынку ў Маскве Ленін казаў: „Сухаревка закрыта, но страшна не та Сухаревка, которая закрыта. Закрыта бывшая Сухаревка на Сухаревской площади, ее закрыть не трудно. Страшна Сухаревка, которая живет в душе и действиях каждого мелкого хозяина. Эту Сухаревку надо закрыть. Эта Сухаревка есть основа капитализма“.

(Ленін, т. XVIII, стар. 427).

Цэля стагодзьдзі ў беларускай вёсцы, у яе гаспадарчым жыцці і сузнанні агромністых пластоў сялянства жыла гэтая Сухараўка дробнай уласнасці. Пакрытая зацвілым мохам традыцый, сваім падмуркам увайшоўшая ў тоўшчу стагодзьдзяў, вежа ўласнасці. здавалася шмат каму непарушнай цвярдзеньняй. Але пад магутным напорам пролетарскай рэвалюцыі захісталася і гэтая вежа, і сам яе падмурак зніштажаецца зараз дашчэнт.

Сухараўка дробнай уласнасці на вёсцы распадаецца, і разам з гэтым адбываюцца агромністыя зрухі ў сьвядомасці ня толькі бядняцкіх, але і сярэдняцкіх сялянскіх мас. Гэтыя масы рашуча сталі на шлях соцыялізму, парываючы з дробнабуржуазным індывідуалізмам і абмежаванасцю, пераключаючыся на новыя рэйкі, выяўляючы ў сваім асяродзьдзі тып новага чалавека.

Творчасць Паўлюка Труса і мае для нас асаблівую цікавасць у тых адносінах, што паступовы рост гэтай творчасці раскрывае нам працэс высьпяваньня гэтага новага чалавека ў асяродзьдзі рэвалюцыйнага сялянства.

Творчасць Паўлюка Труса распадаецца на два этапы: першы этап ахапляе сабой 1924-1927 гг., другі—1928-1929 гг. Першы этап у сваю чаргу можа быць умоўна падзелены на два пэрыоды: а) 1924-1925 гг., і б) 1926-1927 гг. Узятая ў цэлым творчасць Паўлюка Труса разьбіваецца, такім, чынам на тры двохгодкі, якія ўтвараюць сабой тры кругабегі: пачынальны, сярэдзінны і заключны.

Кожны з гэтых кругабегаў мы разгледзім па асобку.

На першым этапе Паўлюк Трус выступае як прадстаўнік асноўных сялянскіх мас эпохі пролетарскай рэвалюцыі. Тыповы дробнабуржуазны poeta, ён на даным этапе нёс на сабе груз абмежаванасці, палавінчатасці і хісткасці. Ленін так характарызуе супярэчлівую і няўстойлівую соцыяльна-клясавую прыроду дробнай буржуазіі: „Мелкобуржуазная стихия, пиша ён, не даром называется стихией, ибо это действительно нечто наиболее бесформенное, неопределенное, бессознательное... Разорение, нужда, тяжесть положения вызывает колебания: сегодня за буржуазию, завтра за пролетариат. Только закаленный в боях авангард пролетариата способен устоять и противостоят колебаниям“ (т. XXVI, 2-е выд., 347-348).

Ваганьні паміж буржуазіяй і пролетарыятам яскрава выяўляюцца і ў творчасці Паўлюка Труса, у гэтых ваганьнях выступае змаганьне „дзвюх душ“ селяніна. „Крестьянство, зазначае Ленін, распылена эканомічэска. Оно явяляецца часткай сабственнікамі, а часткай труженнікамі. Собственность тащит его к капитализму; „чем выгоднее я продам, тем лучше“, „Если голод, дороже продам“. А крестьянин труженник знает, что от помещика он видел угнетение, от которого освободил его рабочий. Тут борьба двух душ, которая вытекает из экономического положения крестьянства. Нужно эти две души выделить“. (т. XXV, 2-е выд.).

Пры азначэнні клясавай накіраванасці Паўлюка Труса на першым этапе яго творчага шляху трэба гэтак сама „выдзеліць гэтыя дзве душы“.

Паўлюк Трус на даным этапе выяўляе ідэолёгію рэвалюцыйнага сялянства. Ён усьведамляе Кастрычнікаўскую рэвалюцыю, як новы этап у гісторыі чалавецтва. Ім абмалёўваецца новая вёска, дзе адбывалася барацьба процілеглых тэндэнцый. Поэта ў гучных і рытмічных вершах адлюстроўвае гаспадарчы і культурны ўздым вёскі. Ён бачыць, як у гэтай вёсцы „усе на лад новы звоніць“.

Зьмянілася і поле,
Бо там цяпер шматполье.

Зьмяніліся і людзі, яны інакшымі сталі; у вёсцы растуць парасткі новай культуры, і, усьведамляючы гэтую напружаную дынаміку жыцця, poeta ўкладае ў вусны селяніна наступныя прызнанні:

Сьвет цяпер зусім зьмяніўся.
Усё па-новаму пашло,
А ня то, што як было...

(„На новы лад усё звоніць“).

Імкнучыся адлюстраваць сьвежую цаліну, узвораную глыбокім плугам рэвалюцыі, Паўлюк Трус шырока разгортвае малюнкi вясковага жыцця. Гэтыя малюнкi ў пачынальны кругабег яго творчасці агорнуты зазвычай вялікай бадзёрасцю, оптымізмам. Поэта паказвае, што смутныя вобразы пакуты адышлі ў нябыт,

над вёскай ня вісяць ужо скаргі і ёнкі, яна апавіта новымі
песнямі радасьці і ўпэўненасьці:

Выйдзі паслухай,- ня плача сягоньня
У вёсцы сярмяжнай нуда.
Ой не галосьць яны з пазаранкамі,
Чуецца вольнасьці смелы ўздых, —
Мы на шырокім жыцьцёвым паўстанку.
Нас не асьлепіць мінулага дзень.

Зарысоўваючы побыт вёскі, паэта з асаблівай любасьцю спы-
няецца на момантах сялянскай працы: у яго мы маем зазвычай
поэтызацыю гэтай працы. Ворыва, жніво, касавіца выступаюць
перад намі, як радасныя, шчасьлівыя моманты ў жыцьці вёскі,
самы вобраз селяніна пад пяром пісьменьніка гэта вобраз
маладога аратага, які працуе „з песняй разьліўнай“ („Вясновая
песня“). Але паэта паказвае нам селяніна ня толькі за працай,
як дробнага вытворцу на сваёй палосцы. Ён дае нам і іншы
больш каштоўны, вобраз селяніна—вобраз барацьбіта, партызана
Так ва ўспамінах аб семнацятым годзе ён накідае вобраз Кандрата,
які ідзе з фронту імпрэялістычнай вайны і ў сваёй роднай вёсцы
вядзе рэвалюцыйную агітацыю, запальваючы ў сваіх аднавяс-
коўцах нянавісьць да клясавага ворага. Кандрат усьведамляе
шкоднасьць імпрэялістычнай вайны і разам з тым неабход-
насьць перавярнуць яе ў вайну грамадзянскую:

Ніхто ня спыніць ужо сьладат:
Яны бягуць,
І іх дарогі
Вядуць к сялянству на падмогу.
Вайны нам болей не патрэбна.
Даволі мы у сьвітках зрэбных
Паскуства рознае кармілі.

Значнае месца ў поэзіі Труса на даным этапе займае комса-
мольская і піонэрская тэматыка. Пясьняр з вялікай праніклі-
васьцю падае вобраз комсамольцаў і піонэраў, удзельнікаў парты-
занскага руху. Гэтыя вобразы досыць шырока разгорнуты ў дзьвюх
поэмах: „Астрожнік“ і „Юны змаганец“. У першай поэме абма-
лёўваецца вобраз комсамольца Якіма, які памірае пад кулямі
фашыстоўскіх катаў. Якім у абрысоўцы поэты—гэта вобраз

сапраўднага гэроя: ён сустракае расстрэл бяз ёнкаў і скаргі, ўпэўнены ў праваце справы працоўных і ў іх канчальнай перамозе. Такую ўпэўненасьць пэдзяляе і сам поэт: трагічны малюнак падаецца ім у бадзёра ўзьнятых, оптымiстычных танох:

Ён памёр... Расстралялі Якіма...
Цёмны бор зашумеў галасьней...
Але справа магутнага КІМ'У
Не памрэ —будзе вечна квітнець.

У другой поэме даецца вобраз падлетка Янкі, які кідае сям'ю, маці і ідзе ў лес, далучаючыся да партызанаў і падачай патронаў дапамагаючы барацьбе партызанаў за вызваленне Беларусі ад белапалякаў:

Яго брат, што старое разбурыў,—
Комсамол з пролетарскаю верай!
Яму матка —узгадована бурай—
Комсамолія БССР.

Паасобныя абразкі піонэрскага жыцця, напрыклад, зарысоўкі лягернага побыту піонэраў, накідваюцца поэтай у яго лірычных вершах. У гэтых вершах піонэры выступаюць, як „арляняты прасторы“, паказ ім лягернага быту дадзены ў разрэзе шчырага эмоцыянальнага захаплення „рацьцю юных ленинцаў“ („Расамахаю ночка ліпнёвая“, „Здарэньне з піонэрам у лягерах“ і інш.).

Радасна вітаючы ўсё новае, маладое і сьвежае, што ўтворана ў вёсцы Кастрычнікам, поэт адначасна злосна абураецца супроць вясковай коснасьці, рэшткаў традыцыйна-мертвых форм побыту і сьвядомасьці селяніна. Паўлюк Трус ужо на першым кругабезе сваёй творчасці далёка не сузіральнік, ён барацьбіт, які імкнецца агнём сатыры нішчыць усё зацьвілае і струхлеўшае ў жыцці вёскі і адначасна імкнецца палегчыць рост сьвежай, маладой руні.

Сатыра Труса накіравана ў першую чаргу супроць рэлігійнай забабоннасьці: вобразы папоў-тунеядцаў, іх прыслужнікаў пададзены ў пляне палкай нянавісьці да эксплэатараў. Адначасна поэт актыўна змагаецца за ўкараненьне ў вёску новых форм быту і сьвядомасьці.

Зусім невыпадкова сярод жанраў лірычнага вершу і мастацкай поэмы ў Труса, асабліва ў 1925 г., шырокае месца займае

трэці жанр, які можна назваць публіцыстыкай у вершах. Вышэй, пры перадачы біографіі пісьменьніка, мы адзначылі, што ў асобе Труса гармонічна былі зліты дзве постаці: поэты і журналіста. Зразумела, гэтая злітасць прадстаўляе сабой далёка неінды-
 відуальна біографічны факт; у ёй выяўляецца пэўная клясавая накіраванасць пісьменьніка. Паўлюк Трус, як прадстаўнік рэво-
 люцыйнага сялянства, ніколі не глядзеў на мастацтва, як на эстэтычныя прысмакі; ён далёкі быў ад буржуазна-ўпадніцкай
 формулы Багдановіча: „добра быць коласам, а яшчэ лепш быць, васільком, бо на што каласы, калі няма васількоў“. Таксама ён далёкі быў ад буржуазна-ўпадніцкіх поглядаў на мастацтва, якія выяўлены, напрыклад, у поэме Дубоўкі „І пурпуровых ветразяў узьвівы“. Эстэтыка Паўлюка Труса ня ёсць эстэтыка „чыстага“ мастацтва; яна ёсць эстэтыка утылітарызму. Поэзія для рэволюцыйнага сялянскага пісьменьніка гэта ў першую чаргу сродак служэння практычным патрэбам гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, сродак вырошчывання лепшых „каласоў“ а не апяванне „чыстай“ красы „васількоў“. Адсюль вершаванай формай Трус шырока карыстаўся ў чыста агітацыйных мэтах: яго троры, асабліва тыя, якія змяшчаліся ў газэце „Беларуская вёска“, прадстаўляюць сабой агітвершы з самай рознастайнай тэматыкай, якая падкрэслена формулюецца ўжо ў загалоўках твораў: „Коопэратыў паможа, а п’яніцаў з яго вон“, „Ты сьпявай, іграй, музыка, пра сялянскую пазыку“, „Каб знаць навiны ўсяго сьвету, чытай газэту“, „Лячыся ў доктара, а не ў шаптухі“, „Ад зэлак бабскіх на век астанешся калекай“, „Ня плач, а жыцьцё перайнач“, „За благія нашы ўчынкi жыве і пухне благачынны“ і г.д.

Зразумела, у гэтых вершах мы не знаходзім сапраўды мастацкага, вобразнага ператварэння рэчаіснасці, вобразнага мыслення аб ёй: у іх кідаецца ў вочы голая лезунговасць, плякатнасць. У мастацкіх адносінах гэта свайго роду „утыльсыравіна“, але тым ня менш гэтая „утыльсыравіна“ вельмі характэрна для процэсу станаўленьня мастацкага стылю Паўлюка Труса. Ён абрысоўваецца перад намі ня ў постаці сузіральніка, а ў постаці барацьбіта. Вершы, у даным выпадку яшчэ часам няграбныя, шурпатыя, выкарыстоўваюцца ім як сродак змаганьня супроць вясковай адсталасці і цемры. Ён агітуе за новыя

формы быту і сьвядомасьці, за кэопэрацыю, за дзяржпазыку, за прасоўваньне ў вёску газэты, супроць вядуноў, папоў, самагоншчыкаў і г. д.

Так ужо на першым этапе свайго разьвіцьця творчасць Паўлюка Труса мае досыць шырокі соцыяльны дыяпазон: усьведамленьне і раскрыцьцё будаўнічых сіл Кастрычнікаўскай рэвалюцыі, паказ гэроікі грамадзянскай вайны, барацьба супроць рэшткаў старога, за ўкараненьне новага—вось галоўныя ідэёвыя лініі творчасці Труса на даным этапе. Але ў гэтай шырыні была і сваё вузкасць. Паўлюк Трус нёс на сабе ўвесь цяжар сялянскай абмежаванасьці, увесь цяжар дробнабуржуазнага сьветапогляду, супярэчлівага і хісткага ў сваёй сутнасьці. Асноўная накіраванасьць гэтага сьветапогляду ідэалістычная. Паўлюк Трус, напрыклад, апэруе паняцьцямі: „душа нэрода“ „беларуская душа“ (верш, прысьвечаны Гурло); увесь яго пэўжж у цэлым ёсьць раскрыцьцё сялянскага анімізму. Накіроўваючыся ад пазыцый аб'ектыўнага ідэалізму, Паўлюк Трус у падыходзе да соцыяльнай рачаіснасьці, у сваім творчым мэтадзе ня мог узвысіцца над павярхоўнай эмпірыкай і схэматыкай. Пээта апявае Кастрычнік, але ён прымае яго на грунце вузкага эмпірычнага дасьведчаньня; ён ня здольны раскрыць рухаючыя сілы пролетарскай рэвалюцыі, пазнаць яе ва ўсёй супярэчлівасьці і складанасьці клясавай барацьбы. Пролетарыят і камуністычная партыя, як кіруючая сіла рэвалюцыі, вядучая роля гораду амаль зусім, не ўваходзяць у поле яго зроку. У двух-трох вершах, праўда, Паўлюк Трус абеглымі штрыхамі зачэплівае праблему гораду і вёскі. Пээта, абмаляваўшы цяжкую долю жанчыны ў мінулым: культурную адсталасьць вёскі, кідае бадзёры кліч:

Ой ты, горад, ой вы, рабочыя,
Апавеце машынай загон.

У тым-жа вершы („Яна“) Трус далей так пералічае розныя, чыннікі будаўніцтва ў вёсцы:

Сельсавет... Комітэт дапамогі.
Сходы... Ясьлі... І раць КПБ...

У другім вершы („Комунарам“) пээта прабуе акрэсьліць значэньне Парыскай Комуны, паказваючы на яе, як на пацярэдні этап

пролетарскай рэвалюцыі. Зварачаючыся да комунараў, ён гаворыць

Вамі пачатую справу бунтарскую,
Справу ваяк-удальцоў
З верай сталёвай мы, пролетары,
Мы давядом да канца.

Сьпеце спакойна ў магілах крывавых,
Сьпеце арлы — комунары.
Вашы бяссьмертныя вольнасьці справы
Вольна ўсьпяняцца новай славай,
Новы распаліць пажар.

Але гэтыя імкненьні ў бок разуменьня соцыялістычнай рэвалюцыі ня як эмпірычнай даннасьці, а як процэсу, які ажыцьцяўляецца пад кіраўніцтвам гораду і пролетарыяту, на першым этапе творчасці Труса зьяўляюцца толькі яшчэ перадранішнімі бліскавіцамі, якія вельмі слаба перадвясчаюць „Дзесяты падмурак“ і губляюцца ў тоўшчы дробнабуржуазнай абмежаванасьці сьветапогляду.

Не выпадкова Паўлюк Трус і ў паданым вершы, прысьвечаным парыскім комунарам, іх справу называе бунтарскай. У поэты агульная канцэпцыя рэвалюцыі — тыпова дробнабуржуазная канцэпцыя. Для яго рэвалюцыя ёсьць стыхія, выбух бунтарскіх сіл. Шмат разоў poeta шырокімі мазкамі накідае нам вобраз рэвалюцыі, як выяўленьня стыхійнасьці. Напр., для яго сымболом рэвалюцыі зьяўляецца разьліў Нёмана ў часы паводкі. Пясьняры захоплены гэтым бязьмежным раздольлем; ён гаворыць:

Чую песьні стыхіі — разводзьдзя,
Ня трымаць твае вольнае плыні.
Упусьціла старое паводзьдзе, —
Калі, вір маладога нахлынуў.

У іншым месцы аб падзеях грамадзянскай вайны поэта выказваецца ў такіх словах:

Помню,
Стыхіяй,
Агнём
Палаў прастор.

Другім улюбленим вобразам рэволюцыі для паэты зьяўляецца вобраз буры, навальніцы, якая ўсё крышыць і нішчыць на сваім шляху. Для яго характэрны, напр., такія патэтычныя зарысоўкі:

Бура...
Мінулася бура.
Разбурыла
Сьвет векавы паднявольны.

Абмалёўваючы падзеі Парыскай Комуны, Трус зварачаецца да таго-ж вобразу буры:

Бурай стагналі, грывелі гарматы
Гулка над бурным Парыжам.

(„Комунарам“).

У поўнай сугучнасьці з такімі вобразамі, знаходзіцца і падкрэсьліваньне паэтай уласных бунтарскіх настрояў. Напрыклад, ім зазначаецца:

Сёньня бунтарскія хвалі
Поўняць мяне агнявіста...

Успрымаючы рэволюцыю, як бунтарскую стыхію, Паўлюк Трус па сутнасьці ня выходзіць за межы вёскі. У яго разуменьні Кастрычнік гэта справа „лапцюжных“, гэта сялянская рэволюцыя. У роўніцы такога разуменьня паэта дае вобразы, якія скажаюць рачаіснасьць. Напр., абмаляваўшы гэройскую постаць комсамольца Якіма, ён прадстаўляе яго, як барацьбіта выключна за інтарэсы сялянства, зазначаючы:

За вялікую справу лапцюжных
Тут пахован Якім малады.

Пясыяр надае сялянину, нават, кіруючую ролю: У яго

З душой пакрыўджанай і чулай
Новых дзён лапцюжнік атаманам.

(„Успомні“).

Няздолны з прычыны дробнабуржуазнай абмежаванасьці сьветапогляду ўскрыць правільную расстаноўку клясавых сіл у Кастрычнікаўскай рэволюцыі, паказаць у ёй кіруючую ролю пролетарыяту і комуністычнай партыі, Паўлюк Трус скажае рачаіснасьць

і ў межах вёскі. Ён не паказвае нам клясавай барацьбы на вёсцы, не дае малюнкаў распластавання сялянства. Адсюль у поэты вынікае дробнабуржуазная глянцоўка вясковай рачаіснасьці. У яго „кужэльная вёска да Кастрычніка туліцца ўся“; вёска такім чынам скажона падаецца без усялякай дыфэрэнцыяцы. Такая глянцоўка рачаіснасьці, затушоўваньне клясавай барацьбы злучаецца ў зарысоўках пісьменьніка з ідылічным падыходам да вёскі. Напр., вясковая праца ў яго скрозь падаецца ў ідылічных танох. Шэпты жытняга мора, звон сярпоў сталёвых у руках жнеек-красунь, лёска і скрып ад калёс у сасоньніку вось тая вясковая музыка, ціхія мэлёды якой гучаць у лірычных вершах песьняра. Але ўсе гэтыя мэлёды зьліваюцца ў адзін акорд сялянскага індывідуалізму. Поэта любуецца сялянскім добрабытам у пасьякастрычнікаўскай вёсцы, яго прыводзіць у стан захапленьня ўзьняцьце сялянскай гаспадаркі на вышэйшую тэхнічную ступень, пераход на шматполье, засеў кармавых траў і г. д., поэта марыць нават аб трактары. Але ўвесь гэты тэхнічны прогрэс ім мысьліцца выключна ў асадках адзінаасобнай моцнай і ўстойлівай гаспадаркі; у яго неадрыўную частку вясковага пейзажу прадстаўляюць пасёлкі, якія „купаюцца ў сонцы“ („Ураджаю“). Моцна зьвязаны з адзінаасобнай сялянскай гаспадаркай, Паўлюк Трус у сваёй творчасці выразна выяўляе рысы сялянскага індывідуалізму. У гэтай творчасці на першым яе этапе мы бачым шырокае разгортваньне асабовых мотываў: poeta вельмі часта замыкаецца ў вузенькі сьвет сваіх асабістых перажываньняў, аналізуючы свае ўласныя думкі, настроі, пачуцьці. У яго лірыцы інтымных перажываньняў на першае месца вылучаецца лірыка каханьня. Нескладаныя абразкі каханьня поэгай нязьменна апраўляюцца ў рамку вясковага пейзажу або сялянскага быту. Спатканьне з любай дзяўчынай абавязкова ля крыніцы, або ў купальскую ноч у зялёным бары, разьвітаньне ля ваколцы ў жытнім полі, пад гукі пявучай жалейкі, радасьць і смутак, асалода падзеленага пачуцьця і горкасьць разлукі, думы аб любай дзяўчыне, якая далёка

Кужаль дапрадае

Ўвечар пры лучыне

(„Куды вецер вее“).

Вось тыя нявыдумныя мотывы, з якіх складаецца празрыста ажурная тканка лірыкі каханьня поэты. Гэта лірыка ня выходзіць за межы сялянскага біолёгізму, у ёй даецца поэтызацыя інстынкту, выяўляецца вузкі і аднабаковы падыход да жанчыны.

Той-жа тыпова сялянскі характар мае і пэйзажная лірыка Труса. Прырода ў данай лірыцы звычайна бярэцца ў яе непасрэдных і шчыльных адносінах да вытворчых процесаў зямляробскай працы селяніна. Адсюль вынікаюць такія малюнкi, як „У жніво“, „На сенажаці“, „У полі“ і інш. Поэтызацыя прыроды ў гэтых малюнках цесна зьліваецца з поэтызацыяй вясковай працы і сялянскага побыту. Шырокім памазком поэта накідвае, напр., вобраз поля, якое „шоўкавым батыстам разгарнулася ў шыр акіяну“, ён любуецца тым, як

Падымаюцца поўныя жмені
Над прасторамі сьпелага жыта.

Яго вабіць да сябе сенажаць, за якой „дрэмле лясок баравы“ якая зьвініць гукамі сталёвых кос. Харакство прыроды, апяваньню якога прысьвечаны пад гэтай-жа назвай трэці разьдзельчык першага зборніку поэты, тут неадрыўны для яго ад характава, вясковага быту. І пясняр настолькі зачараван гэтым падвойным характавом, што гатоў „абняць, расцалаваць вясну“. У патэтычных словах ён зазначае:

Я к прастору прылёг на калені
Упаіца яго характавом.

Неадрыўную частку агульнай клясавай накіраванасьці творчасці Труса на першым этапе яе разьвіцця становіць сабой фольклёрызм поэты. Глыбока сялянскі пясняр, ён у шырокай ступені выкарыстоўвае сродкі сялянскага фольклёру. Для Паўлюка Труса характэрна асаблівае і выключнае замілаваньне да фольклёрнай сялянскай песьні. У адным з сваіх твораў ён у такіх словах выяўляе гэтае замілаваньне:

Эх,
Песьня, песьня!
Я
Ніколі цябе
Збыцца не магу.

Ты смутна—ціхім тонам болю.
 У палёх бяскрайніх твой разгул.
 У палёх шырокіх—
 Твае тоны.

(З поэмы „Сірата Алеся“).

І сам poeta ў сваіх уласных вершах імкнецца перадаць гэтыя тоны песні. Выкарыстоўваньне сялянскага фольклёру ідзе ў яго па дзвюх асноўных лініях: тэматычнай і стылістычнай. Некаторыя творы Паўлюка Труса прадстаўляюць непасрэднае запазычаньне з фольклёрных твораў; у іх і тэматыка, і вобразы, і слоўна-мастацкія сродкі пабудаваны на фольклёры: у выніку ўтвараецца пэўная стылізацыя пад фольклёр. Такімі стылізаванымі творами зьяўляюцца: „Ой, у полі тры таполі“, „Ой, вярбіна зялёная“ „Цячэ рэчка з-пад явару“ і інш.

У яшчэ больш шырокім ступені poeta пры апрацоўцы твораў з уласнай тэматыкай выкарыстоўвае рознастайныя стылістычныя сродкі фольклёру. У яго вельмі часта ўжываюцца фольклёрныя сталыя эпітэты: поле шырокае, лес цёмны, каса русая, вецер буйны, бор зялёны, зязюля-удава. Шырокае дапасаваньне маюць у поэты паралелізмы ў іх позытыўнай і нэгатыўнай форме:

У лузе вербалозы
 Пахіліў мароз,—
 Ды ня плачце-ж, вочы,
 У радасьці бяз сьлёз.
 Пад акном бярозы
 Зажурыў мароз,
 Ці-ж мне з імі плакаць
 У радасьці да сьлёз.

Паралелізмы ў нэгатыўнай форме, так званыя адмоўныя параўнаньні настолькі часта сустракаюцца ў Труса, асабліва ў яго раньніх вершах, што яны надаюць яго творам часам характар аднастайнасьці, утвараючы пэўны трафарэт. Ёсьць некаторыя з шматлікіх прыкладаў:

1. То ня гул завірухі мяцежнай
 І ня рокаты ўпартага мора,—
 Гэта Нёман разьліўся бязьмежна
 На грудзёх Беларусі прасторнай.

2. То ня бура шумела на моры,
Ня буніў уздым акеану,
Запявалі наўстанцы з задорам,
Пакідаючы вольнай паляну.
3. Ой, ня плакалі ў полі бярозы,
Ня цвіла над ракою каліна,—
То раяла гарачыя сьлёзы,
Маладая ўдава Кацярына.
4. Не разьвесісты гай
Гаманіў пад гарой.
Не зязюля ў гаі кукавала,—
У купальскую ноч
Пры спатканьні з табой,
Ты аб шчасьці з запалам сьпявала.
5. Ой, ня гнецца над рэчкай каліна,
Не сьпявае ў гаі салавей,—
То пяе маладая дзяўчына:
Аддыхнул і ў даль весялей.
6. Ня шумяць у сенажачах ракіты,
Ня кудзеліца шоўкам туман,—
То красуецца жарам абліты
Над пракосамі дзеўчыны стан.

Алтуль-жа, з фольклёру, ідзе нярэдка і сымболіка поэты: явар і каліна, ружа—мята, князь—малады і г. д. Самая рытміка вершаў Труса нагадвае сабой працяглую рытміку фольклёрнай песьні.

Так, на этапе першага пэрыоду свайго разьвіцьця творчасьць Паўлюка Труса ставіцца перад намі, як вельмі супярэчлівы процэс. У гэтай творчасьці ёсьць бяспрэчна прогрэсыўныя моманты—апяваньне Кастрычніка, гэроекі грамадзянскай вайны, новай вёскі,—але адначасна мы ўгледзелі ў данай творчасьці і рэакцыйныя моманты—неразуменьне Кастрычніка, як пролетарскай рэволюцыі, затушоўваньне клясавай барацьбы, праявы індывідуалізму і г. д. Падобныя супярэчнасьці заключаюць у сабе пэўнае дыялектычнае адзінства. Паўлюк Трус выступае перад намі, як тыповы прадстаўнік асноўных сялянскіх мас на этапе соцыялістычнай рэволюцыі. У яго выяўляецца „змаганьне дзвюх душ селяніна“, дробнабуржуазнае ваганьне паміж буржуазіяй і пролетарыятам. Агульная клясавая накіраванасьць творчасьці

Паўлюка Труса, зразумела, раскрываецца ня толькі ў зьмесьце, але і ў форме яго твораў, насычаных, як мы бачылі, сялянскім фольклёрам.

Супярэчнасьці ў творчасьці поэты яшчэ больш узмацняюцца ў другі пэрыод першага этапу разьвіцьця гэтай творчасьці. Гады 1926-1927 становяць крытычны момант у літаратурнай дзейнасьці песьняра. Даны крызіс быў абумоўлены абвастрэньнем клясавай барацьбы на рубяжы аднаўленчага і рэканструкцыйнага пэрыодаў.

Тав. Сталін, раскрываючы соцыяльна-клясавую прыроду нэпу, зазначае: „У нас происходит теперь не односторонний процесс восстановления капитализма, а двухсторонний процесс развития капитализма и социализма, противоречивый процесс борьбы элементов социалистических с элементами капиталистическими, процесс преодоления элементов капиталистических элементами социалистическими. Это одинаково неоспоримо как для города, где базой социализма является государственная промышленность, так и для деревни, где основной зацепкой социалистического развития является массовая кооперация, смыкаемая с социалистической промышленностью“. XIV зьезд партыі, які адбыўся ў 1927 г., у сваіх пастановах падкрэсьліў, што „барацьба за перамсту соцыялістычнага будаўніцтва ў СССР зьяўляецца чарговай задачай партыі“. У 1926 і 1927 г.г. асабліва выразна абрысавалася, што нэп ня ёсьць толькі адступленьне, што ён ёсьць соцыялістычнае наступленьне. 1926 і 1927 г.г. ужо цалкам пацьвярджалі палажэньне, акрэсьленае т. Сталіным: „нэп толькі пачаўся адступленьнем, но он рассчитан на то, чтобы в ходе отступления произвести перегруппировку сил и повести наступление. На самом деле мы наступаем уже несколько лет, и наступаем с успехом, развивая нашу индустрию, развивая советскую торговлю, тесня частный капитал“. Па меры разгортваньня соцыялістычнага наступленьня, клясавая барацьба ў БССР, як і ва ўсім СССР, абвастраецца.

„Не бывало еще таких случаев, зазначае т. Сталін, „чтобы умирающие классы добровольно уходили со сцены. Не бывало еще в истории таких случаев, чтобы умирающая буржуазия не испробовала всех остатков своих сил для того, чтобы отстоять

своё существование". Беларуска буржуазія таксама прабуе адстаяць свае існаваньне. У 1926-27 г. г. заўважваецца пэўная актывізацыя контр-рэвалюцыйнага беларускага нацыянал-дэмакратызму. Гэта актывізацыя робіць значны ўплыў на некаторыя прапластаванні дробнай буржуазіі. Таму якраз у даны пэрыод заўважваецца і на літаратурным фронце ўзмацненьне буржуазных тэндэнцый у творчасьці некаторых сялянскіх пісьменьнікаў і некаторых спадарожнікаў. У паасобных спадарожнікаў заўважваецца нават перарастаньне буржуазных тэндэнцый у акрэсьленую клясава-варожую ідэолёгію. У гэты час, напр., Зарэцкі ў сваёй аповесьці „Голы зьвер“ ідэалізуе нэпмана, даючы ў яго постаці вобраз нібы-та „моцнага“ чалавека, разгортваючы ў сваім творы эклектычную сумесь вульгарнага дарвінізму і апошленага нішэанства. Якраз у даны пэрыод буржуазная ідэолёгія знаходзіць сабе выяўленьне ў творчасьці правага крыла „Узвышша“ (Бабарэка, Дубоўка, Пушча, Мрый і інш.).

Ва ўмовах абстраэньня клясавай барацьбы, якое выклікала сабой актывізацыю ідэолёгічна варожых плыняў у беларускай літаратуры, дробнабуржуазная творчасць Паўлюка Труса робіць значны крэн управа. Ён на даным этапе падпадае пад досыць моцны ўплыў беларускага нацыянал-дэмакратызму. Т. Бэндэ ў сваёй прадмове да „Выбраных вершаў“ П. Труса. (Выданьне БАН. Менск, 1931) на глебе яскравых фактаў, ім упярыню, апублікаваных, прасачыў, як паасобныя сябры аб'яднаньня „Узвышша“ прабавалі ўсялякімі спосабамі, ня грэбаючы нават провокацыяй, апрацаваць Паўлюка Труса на свой лад, прышчапіць яму атруту нацыянал-дэмакратызму. Тав. Бэндэ і тлумачыць нездаровыя настроі ў поэзіі Труса за даныя гады, як вынік гэтай апрацоўкі, Не адмаўляючы пэўнага значеньня ўплыву „Узвышша“ на поэту, мы павінны зазначыць, што самыя гэтыя ўплывы прадстаўляюць сабой зьяву, вытворную ад складаных умоў клясавай барацьбы і тэй дробнабуржуазнай хісткасьці, якая асабліва выразна выявілася ў Труса ў моманты абстраэньня гэтай барацьбы.

На глебе такой хісткасьці ў творчасьці Труса зьяўляюцца змрочныя плямы. На зьмену вобразаў комсамольцаў, партызанаў новай вёскі, якія характэрны для поэзіі Труса ў 1924 і 1925 гадох, зараз зьяўляецца вобраз роднага краю, Беларусі цалкам, без

усялякай дыфэрэнцыяцы. Бацькаўшчына, нацыянальны момант засланяе сабой цяпер у яго момант соцыяльны. Сваёй задачай поэта лічыць:

Зьдзейсьніць мэту,
І золата дум
Падарыць на карысьць Беларусі.

(„Брату“).

Ён гатовы аддаць усё „За агняцветы—зоры, за любы, родны край, так сэрцу дарагі“. Самому поэце яго любоў да Беларусі здаецца бязьмежнай; ён гаворыць:

Я людзей яшчэ ня бачыў,
Каб так любілі Беларусь.

Гэту Беларусь ён „з песьнямі стрэў... там на шляху, ля бяроз“ („Коцяцца пацеркі рос“). Назіраючы ўвосень адлёт шэрых гусей, якія плывуць над сялом у далёкі край, пясняр зварачаецца да іх з дакорам:

Ой, куды, куды вы,
Ды шэрыя гусі...
Ці-ж няма вады вам
Тут, на Беларусі?
Ці-ж няма крыніц вам
У любай Беларусі?

(„А ў палёх, палёх“).

Так Паўлюк Трус выяўляе ўхілы ў бок нацыяналістычнай абмежаванасьці. Для яго бацькаўшчына адзіная „жывая вада“, ён у сымбалічнай форме выказваецца супроць адрыву ад „родных карэньняў“. Побач з праявамі такой нацыяналістычнай абмежаванасьці ў Паўлюка Труса назіраецца поэтызацыя забабоннай патрыархальнай Беларусі.

Ленінзначае: „В каждой национальной культуре есть хотя-бы неразвитые элементы демократической и социалистической культуры, ибо в каждой есть трудящаяся и эксплуатируемая масса, условия жизни которой неизбежно порождают идеологию демократическую и социалистическую. Но в каждой нации есть также культура буржуазная“... (т. XVII, 2 выд., стар. 136-137). Калі ў пачынальным перыодзе сваёй творчасці Паўлюк Трус, адбіваючы ідэ-

олёгію рэволюцыі сялянства, браў з беларускай культуры пераважна шырока дэмакратычныя элементы (эпічна-фольклёрны вобраз барацьбіта, малюнкi працы і інш.), дык цяпер на этапе абвостранай клясавай барацьбы, пад уплывам нацыянал-дэмакратызму, ён з гэтай культуры бярэ элементы буржуазныя. На зьмену вобразу барацьбіта зьяўляюцца цяпер вобразы дзеда Фабіяна, бабулі Марты, у постаці якіх поэтызуецца містычная забабоннасьць, вера ў розныя прыметы, беларуская „самабытнасьць“ („Сон Фабіяна“); гэты вобраз дапаўняецца вобразам журботнага лірніка з яго жывымі казкамі старыны, з яго „тайнай мудрасьцю“. З асаблівым замілаваньнем, нават у некалькіх рэдакцыях, распрацоўвае поэта вобраз сіраты Алесі, абмалёўваючы яе думы абсуджаным, варажбу па вянках і трагічны канец.

На даным этапе ў Труса ўтвараецца пэўная змычка з прышчэпаўшчынай; ён з вялікім уздымам рысуе пасёлкі, як нібыта адзіны і выключны шлях да ўтварэньня сялянскага добрабыту да гаспадарчага і культурнага ўзьняцьця вёскі на вышэйшую ступень. Не раскрываючы соцыяльна-клясавай сутнасьці будаўніцтва пасёлкаў, пісьменьнік малюе, напр., што яны нібыта ўтвараюць адзіныя ўмовы для пераходу на шматпольле, для палешаньня сельскагаспадарчай тэхнікі і г. д. („На пасёлку“).

Адыходзячы ад рэволюцыйнай рачаіснасьці поэта, на глебе ідэалістычнага сьветапогляду, удаецца ў галіну мэтафізычных абстракцый; для яго цяпер „жыцьцё—парыў ад вечнае красы“ („Ізноў я там...“); адвечнасьць асабліва вабіць яго да сябе; уласьне „*sub specie aeternitatis*“ поэта разглядае цяпер шмат якія самыя звычайныя праявы рачаіснасьці. Дзед лірнік, перадаючы свой романтычны скарб мудрасьці, засуджае песьняра ў сваім тэстамэнце на блуканьне „з душой жабрацкаю поэты, з адвечнай песьняю надзей“. Дарогі для поэты гэта „пуціны ў вечнасьці жыцьця“, „прасторы вечнага сьляды“; яны абцяюць шмат шчасьця таму,

Хто выйдзе з песьнямі ў прасьцяг,

Хто выйдзе з кайстраю убогай

Пазнаць адвечнасьць у красе.

Ва ўсьведамленьні поэты жыцьцё і моладасьць гэта „казкі адвечнай ліры“ („Брату“). Нязьбежнымі спадарожнікамі такога абстракт-

на-метафізычнага эстэцтва зьяўляюцца ў сьветапоглядзе поэты на гэтым пэрыодзе і некаторыя налёты містыкі. Гаворачы аб сваім дзеду нябожчыку Фабіяну, поэта, напр., выказвае пажаданьне яму

Хай лёгка
Дыша на тым сьвеце.

(„Сон Фабіяна“).

Накідваючы мэлэдраматычны абразок апошняга разьвітаньня з памершай у больніцы матуляй, poeta ля сьмяртэльнага ложку, палажыўшы вянок і ўраніўшы дзьве сьлязы, чуе таемны голас маці.

З эстэцтвам і некаторымі налётамі містыкі злучаецца ў Паўлюка Труса ў яго філэзофскіх выказваньнях абстрактны біолёгізм; у пісьменьніка выразна выступае катэгорыя жыцьця наогул, з вялікай літары. Напр., казкі песень асабліва каштоўны для яго таму, што

Яны прастор душы ўзвесьняць
Вялікай музыкай жыцьця.

У вусны дзеда Астапа ў сваім апавяданьні „Чалавечы розум“ пісьменьнік укладвае разважаньні аб нязьменнасьці, стабільнасьці жыцьця, якое нібыта адбываецца ў зачарованым коле біолёгізму: „Жыве чалавек і памірае... пасья яго таксама будуць жыць і таксама ўміраць—будуць плакацца і радавацца, бо ў жыцьці заўсёды так і бывае“.

Творчы мэтод Паўлюка Труса на даным этапе выходзіць з пазыцыі аб'ектыўнага ідэалізму. Пісьменьнік няздолны раскрыць нам рачаіснасьць у яе складанасьці і супярэчнасьці. Гэта рачаіснасьць ставіцца перад ім як пэўная абстрактцыя. У выглядзе такой туманна-містычнай абстракцыі, напр., ён абмалёўвае цяпер рэвалюцыю: „Яна ішла ў вобразе жанчыны. У віры, у сумятні жыцьця, у громе бур і грозных навальніц. Яна шукала сьцежак, дзе бушавала мора людзкога, адвечнага гневу. Цераз даліны і кручы яна ўзышла на высокую скалу і адтуль прасьцерла рукі ў бязмежную пустыню сьвету. Яна ішла з адвагай у душы і ў руках трымала крываваыя кветкі—ружы“. У тон тэатаму вобразу рэвалюцыі даецца ў тым-жа апавяданьні („Дзікі сьмех“) абстрактны вобраз жанчыны, які нагадвае сабой вобразы

„кветак пажоўклых“ з твораў Зарэцкага: перад намі на фоне-эстацка-імпрэсіянісцкіх замалёвак праходзіць бледная постаць нейкай дачкі пана, якая на глухой украінскай станцыі, сярод „стэпу шырокага“, у васеньні глухі вечар апавядае трагічна-сумную гісторыю свайго жыцця і ў дзікім рогаце вылівае накіпеўшы боль свайго сэрца. Такі-ж туманна расплыўлівы вобраз носяць у Труса і памянёння вышэй вобразы лірніка, сіраты Алесі і г. д. У роўніцы абстрактнага псυχолёгізму разгортаецца ў поэты і лірыка яго асабовых перажыванняў; гэта лірыка мае цяпер пераважна сумны характар. У пачынальны перыод яго творчасці, яна праменілася сьвятлом моладасьці, запалам юнацтва; у 1925 г. poeta выступаў з бадзёрым клічам:

Буду ў душы маладым.
У радасьці сьлёзы
Астынуць;
Астрамі дні адцьвітудь,—
Буду ў душы
Маладым.

Цяпер на глебе адыходу песьняра ад рэвалюцыйнай рачаіснасьці, на глебе ўплыву на яго гінучай буржуазнай клясы ў яго вершах пачынаюць гучэць хваравітыя энкі і скаргі:

Ой чаму-ж вы, думы,
Сэрцам не сагрэты?
Ой чаму-ж вы ў полі
Розна разышліся?
Плачаце ад болю
Аж сьлязьмі зайшліся?

(„Ой, у полі, полі“).

У другім вершы поэта скардзіцца на боль душы. („На што мне сьмех“). Часамі ў некаторых вершах поэты чуюцца ноткі раньняга расчараваньня, заўчаснага адцьвітання надзей; яму, напр. уласьцівы такія прызнаньні:

Любіў і я.
Любіў калісь вясну,
Любіў да сьлёз,
Як матку, як дзяўчыну.
Але цяпер,
Цяпер яе адну

Я сэрцам выпяю
У кволых журавінах.
(„Пажоўклы клён“).

У пэўнай сугучнасці з такімі смутнымі мелёдыямі скаргаў і энкаў разгортваецца лірычны пейзаж поэты: тут вобраз вясны ўступае сваё месца вобразу хмурай восені; poeta сам прызнаецца ў сваім асаблівым замілаванні да гэтай пары году. Нязвычайную прыналежнасць вясенніх малюнкаў прадстаўляе ў яго „пажоўклы клён“, рабіна, якая за вакном „гаворыць аб нейкай тайне“, „няямая“ або „кволая сінь“, абветраны туман, „з’яцені-карункі“, „астры пажоўклыя“, „астры-маўклівыя“ і г. д.

На глебе буржуазных тэндэнцый у творчасць Паўлюка Труса данага перыяду прасякае атрутны струмень ясеніншчыны. Выліваючыся ў форму ўпадніцкіх настрояў, гэта ясеніншчына часам прымае ў яго характар блізкага насьледвання. Некаторыя звароты, вобразы ў Паўлюка Труса непасрэдна запазычаны з Ясеніна. Напр., у Труса мы чытаем:

Не засні,—
Пабудзі мяне рана,
О, мая
Дарагая матуля.
Дзе дарогі
Бягуць за курганам
Пойдзем зельле
Зьбіраць мы на Яна..

У Ясеніна:

Разбуди меня завтра рано,
О, моя терпеливая мать.
Я пойду за дорожным курганом
Дорогого гостя встречать.

Але пры ўсім узмацненні ўпадніцкіх рэакцыйных настрояў у Паўлюка Труса і на даным этапе абвостранай клясавай барацьбы захоўваліся здаровыя прогрэсывыя мэтаімяквенні і настроі. Поэта быў далёкі ад буржуазнага перараджэння, што адбылася з Дубоўкай, Пушчай і інш. пісьменьнікамі, якія ў перыяд разгорнутага соцыялістычнага будаўніцтва адыйшлі ў лагер буржуазіі. Паўлюк Трус і на даным этапе (1926 і 1927) застаецца тыповым прадстаўніком вясковай дробнай буржуазіі; яму ўласцівы ўсе ваганні і супярэчнасці гэтай клясы.

Мы прасачылі вышэй пэўныя тэндэнцыі Труса ў бок змычкі з буржуазіяй, але і ў даны перыод у поэты выразна выяўляюцца процілеглыя тэндэнцыі ў бок набліжэння да пролетарыяту,— на ліры песьняра не перастаюць гучэць рэвалюцыйныя мотывы.

Поэта жалобным і адначасна ўздымным вершам адгукаецца ў 1926 г. на другую гадавіну сьмерці Леніна. Праўда, у гэтым вершы Ленін пераважна ўсьведамляецца, як правадыр сялянства: яго думкі ў першую чаргу пракаціліся „над вёскаю Русаю“ з найшлі сабе водгалас у грудзёх мужыка—беларуса:

Песьню Ленін
Красулі дзяўчаты
Прапяюць у жніво, пад капною,—
Прапяе
І пастух каля стаду
Пад зялёна-кудравай вярбою.

Але адначасна Ленін у даным вершы ўсьведамляецца, як „творца комуны“, „баян“, „сусьветны гэні“, выказваецца бадзёрая ўпэўненасьць у няўмірушчасці ленінізму; poeta пракопаны, што

У сэрцы—
Агні пролетарыяў
Слова Ленін
Асталеца вечна.

(„На сьмерць Леніна“).

І на даным этапе ў Паўлюка Труса часткова знаходзіць сабе працяг тэматыка грамадзянскай вайны. Напр., у вершы „І было апошняе тады“ даюцца ўспаміны пра адыход белапалыкаў, пра тое разбурэнне, якое яны зрабілі на Беларусі. Поэта прадбачыць розныя перашкоды ў будучым, але ён упэўнены ў канчатковай перамозе, у тым, што мы „будаваньнем волю абаронім“. Аглядваючыся на прошласць, раскрываючы ў ёй жакі разбурэнняў і гвалтаў, poeta ў сучасным бачыць панаваньне працы і росквіт, ён бачыць „пад сонцам край“, „свабодны край“, над якім „цвіце зара“ і лунае „свабоды сыцяг, чырвоны сыцяг“. З поля зроку поэты і зараз ня знікае новая вёска. Ён гаворыць.

У даліне вёска...
Тоне з вачэй тваіх імгла.
Ты ў майскай цьвецені,

У пялёстках
Сягонья буйна расцьвіла.

(„Май“)

Ужо ў 1926 і 1927 гадох Паўлюк Трус прабуе ідэолёгічна выйсьці за межы вёскі, у яго творчасьці за даны пэрыод часам мігацяць думкі аб кіруючай ролі гораду і пролетарыяту. У вершы „Ізноў я там“ поэта, абмалёўваючы сваё наведваньне роднай вёскі, у такіх словах падае адзін з эпізодаў гэтага наведваньня:

Іду на сельскі сход
З сястрою комсамолкай
І апяваю ёй
Заводы, гарады.

Сьляды гэтага апавяданьня ёсьць у іншых вершах поэты. Напр., ён накідвае вобраз гарадзкой работніцы, пра якую яе дачка, выхаванка дзіцячага саду, гаворыць:

Мая мама на заводзе,
Ля чыгуннага станка,
У пяць гадзін яна прыходзіць
Пасьля трэцяга гудка.
Мама, мама дарагая!
Твая моладасьць — завод,
Твае дні, як кветкі маю,
Ружавеюць у цьвеце год.
(„Хмель лугамі, хмель лугамі“).

Ад дотыку да сапраўднай рэвалюцыйнай рачаіснасьці Паўлюк Трус, як Антэй ад дотыку да зямлі, зноў набывае моц оптымізму і творчага ўздыму. Праз вэлюм упадніцкіх настрояў смутку і абстрактнага гамлетызму інады праменістаю прозалацьцю прабіваюцца ў яго хвалі пераможнага энтузіязму і ўздымнай бадзёрасьці; з грудзёў поэты вырываецца вокліч:

Ой, як хочацца жыць,—
Абнімаць гэту шыр...
О, як хочацца сэрцам упівацца і думаць.
Каб у змроках далін,
На'т каменні цьвілі,—
Каб ня згасьлі адвечныя думы.
(„Не на ўзмор'і чаўны“).

Яшчэ вялікшы крок у напрамку вызваленьня ад упадніцкіх настрояў, у бок набліжэньня да рэвалюцыйнай рачаіснасьці робіць

поэта ў сваім творы „Чырвоныя ружы“. У гэтай ліра-поэме Паўлюк Трус уярышыню прабуе даць ужо не эпизодычныя, а шырока разгорнутыя вобразы новых людзей—барацьбітоў за Кастрычнік і будаўнікоў соцыялізму. Праўда, гэтыя вобразы ў некаторых момантах зьбіваюцца на казачна-былінных волатаў; poeta знаходзіцца яшчэ пад моцнай уладай традыцый сялянскага фольклёру; у яго чырвоны камандзір, які вядзе эскадрон, ператвараецца ў грознага атамана казацкай вольніцы; у гэтага атамана:

Вочы—
Гнеў—агонь,
Погляд—
Думы-сны.
Пад ім сокол—конь
Лёгкі, вараны.

Але пры ўсіх сваіх недахопах поэма „Чырвоныя ружы“ прадстаўляе сабой зваротны момант у творчасці Паўлюка Труса; яна становіць сабой паказчык таго, што poeta імкнуўся ўжо вызваліцца ад нацыянал-дэмакратызму, скінуць з сябе ўвесь цяжар чужых соцыяльна-клясавых уплываў, якія цягнулі яго на дно ўпадніцтва. Агульны тон поэмы надзвычайна бадзёры, оптымістычны. У васнову яе пакладзена праблема калектыўнага і асабовага, і гэта праблема вырашаецца на карысьць калектыўнага і грамадзкага, на карысьць рэвалюцыі. Паўлюк Трус паказвае, што новае жыццё нараджаецца ў муках і пакутах; на шляху да гэтага новага сьляды вялікіх ахвяр з боку працоўных; шмат чырвоных байцоў паклалі свае голавы за рэвалюцыю:

Там адзінокія магілы
Травою дзікай зараслі.

На гэтым шляху барацьбы poeta заўважыў сьлёзы і плач вясковай дзяўчыны, якая ахоплена трывогай за лёс чырвонага байца-свайго каханага:

Можа ён забіты
У лузе, пад вярбою,
А ці мо' забраны у чужы палон?

Кідаючы зірк на капіталістычныя краіны, дзе „на крыжох пякучых болем упіліся ў рукі кайданы“, poeta бачыць, як

Там за ілаі вызвалення
Пад сьпеў на катаргу ідуць.

Так, аглядаючы шляхі сьцьвярджэньня пролетарскай рэвалюцыі ў нас, шляхі грамадзянскай вайны і закранаючы барацьбу за надыходзячы сусьветны Кастрычнік, пясняр бачыць усюды „страшны бой“, які нясе „кроў і сьмерць“, „адзінокія магiлы“, плач і сьлёзы, „стогны і распач“, але ўсе гэтыя жахі не палюхаюць поэта; за асабістымі пакутамі ён бачыць радасьць агульнага вызваленьня працоўных, і ён вітае „буры і прывольле, плач навальніц, парыў вясны“. Бо ўперадзе „новыя, сьветлыя берагі“, уперадзе „агні сусьветнай камуны; poeta ўпэўнены, што

Для жыцьця саўюп народы
 Комуе вечныя вянкi.
 Яна iдзе ў агні сусьвету,
 Як грозны цень,—
 Яна iдзе...
 У яе руках жывыя кветы,
 Вянкi крывавыя надзей.
 Яна iдзе ў змаганьні і муках,
 Ступае ў строях на парог.

Поэта яскрава ўсьведамляе, што гэты прыход камуны мажлівы таму, што творцамі яе зьяўляюцца якасна новыя людзi:

Яны ня містыкі
 І ня Ніцшэ,
 Эх, смутак у радасьці надзей,
 Яны, тварцы iдэй вялікшых,
 Прышлі вітаць комуны дзень.

Пры ўсёй некаторай схэматычнасьці вобразаў і пэўнай рытарычнасьці ліро-поэма „Чырвоныя ружы“ адзін з лепшых твораў Паўлюка Труса па глыбіні пакладзенай у яе аснову iдэі. Даная поэма, як мы бачылі, прадстаўляе сабой апраўданьне шляхоў пролетарскай рэвалюцыі, ўсьведамленьне яе канчальных мэтаў і задач.

У агульным поступе творчасьці Труса поэма „Чырвоныя ружы“, напісаная ў канцы 1927 г., зьяўляецца як-бы пролёгам да заключнага этапу гэтай творчасьці, які прыпадае на 1928-1929 г.

У зазначаны пэрыод адбываецца разгорнутае соцыялістычнае будаўніцтва, закладваецца магутная падваліна соцыялістычнай эканомікі; на Беларусі выразна ўжо адчуваліся пераможныя тэмпы індустрыялізацыі, шырока праводзілася магутнае культур-

нае будаўніцтва. У процэсе гаспадарчага і культурнага росту краіны, у процэсе выкліканай гэтым ростам напружанай клясавай барацьбы адбываецца пэўны дыялектычны скачок у творчасці Труса, адбываецца якасная зьмена яго сацыяльна-клясавай прыроды. Ён парывае з дробнабуржуазнай хісткасцю і палавінчатасцю, канчальна жывае ваганні паміж буржуазіяй і пролетарыятам і рашуча пераходзіць на пазыцыі пролетарскага сьветапогляду. Зразумела, што гэты пераход быў дэтэрмінаваны сацыяльна-клясавымі прычынамі: ён прадстаўляе сабой адлюстраванне аб'ектыўных процэсаў рачаіснасці, адлюстраванне таго што, дзякуючы разгорнутаму сацыялістычнаму будаўніцтву, адбываюцца агромністыя зрухі ў асноўных масах сялянства, іх набліжэнне да пролетарыяту. Ленін піша: „Пролетаріат руководит крестьянством, но этот класс нельзя так изгнать, как изгнали и уничтожили помещиков и капиталистов. Надо долго и с большим трудом и с большими лишениями его переделывать“. Творчасць Паўлюка Труса на апошнім этапе яе разьвіцця і ёсць адзін з шматлікіх довадаў гэтай пераробкі селяніна, адзін з шматлікіх довадаў правільнасці кіраўніцтва гэтай пераробкай, якое ажыццяўляецца пролетарыятам і яго авангардам—куністычнай партыяй.

Асабліва яскрава пераход Паўлюка Труса на грунт пролетарскай ідэолёгіі выявіўся ў поэме „Дзесяты падмурак“.

У гэтым творы, узьняўце на вышэйшую ступень сьветапогляду, якое адбылося ў поэты, цягне за сабой і вышэйшую якасць яго творчага мэтаду. У асноўным Паўлюк Трус тут стаіць на пазыцыях дыялектычнага матэрыялізму, хоць гэтымі пазыцыямі ён яшчэ авалодаў недастаткова шырока і глыбока. „Раздвоение единого и познание противоречивых его частей есть суть диалектики“, зазначае Ленін. Паўлюк Трус імкнецца ў поэме „Дзесяты падмурак“ адлюстраваць рачаіснасць у супярэчнасцях яе гісторычнага разьвіцця. Адсюль у аснову поэмы пакладзена антытэза Беларусі мінулага і сучаснага. На гэтай антытэзе пабудаваны вобразы поэмы, разгорнута яе сюжэтная кампазіцыя.

Адчыняючыся пролётам, які малюе нам засьнянне аўтара ў зімовы вечар, поэма ў першай частцы на фоне сну разгортвае вобраз старой Беларусі; у форме сымбалічных вобразаў маці і яе сына даецца малюнак пролетарызацыі беларускай вёскі ва

ўмовах капіталізму; сапраўды як сон, як нейкі цяжкі кашмар, устае перад намі жудасны сьвет нэндзы і цемры, сьвет жабракоў і лірнікаў з іх заўныўнымі сьпевамі.

Вось іду...
 У палёх вёсца
 Чорная дарога.
 А навокала маўклівасьць,
 Цішыня, убогасьць.
 Даль агорнута смугою
 І у смуге нізіны.
 Унь замерлі на кургане
 У полі дзьве хваіны.
 Пад хваінамі магіла
 Смуткам павявае.
 На магіле
 Край дарогі
 Жабракі сьпяваюць.

У другой частцы кошмар прашласьці разгортваецца ва ўсёй сваёй аголенасьці: перад намі Беларусь у руінах Імпэрыялістычнай бойні—

Дымам сьцэлеца раўніна,
 Сонныя нізіны.
 Захліпнулася крывёю
 У вайне краіна.

У III частцы поэмы пясняр гэтаму капіталістычнаму сьвету ўбогасьці і драпежніцтва супроцьстаўляе сьвет соцыялізму, які будзецца. Ён дае шырока накінуты глыбока мастацкі вобраз Беларусі нашых дзён, якая з краіны аграрна-адсталай магутнай воляй пролетарыяту ператвараецца ў краіну Індустрыяльна-аграрную. Поэта радасна вітае гэтае ператварэньне, ён вітае новую Беларусь, якая нараджаецца пад кіраўніцтвам гораду і гарадзкага пролетарыяту. У той час, калі кулацкія поэты пракліналі горад, бачачы ў ім, як напр. Пушча і інш., толькі распусту, танную меркантильнасьць, углядаючы ў ім месца, дзе „завінаюць душу ў бакалею“. Трус радасна вітае новы чырвоны Менск:

Добры дзень, асьнежныя прасторы,
 Добры дзень сталіца хараства.
 Скора ў бляску вечара, ой, скоро
 Празьвініць на вуліцах трамвай.

І тады я стану пад гарою,
Каб пазбыцца смутку і журбы,
Буду слухаць песьні Асінстрою,
Захаплюся музыкай турбін.

У 1928 г., калі пісалася поэма, гэта музыка турбін толькі яшчэ пачынала гучэць на палёх Беларусі, poeta быў сьведкаю толькі першапачатковага этапу ўзмоцненай індустрыялізацыі Беларусі, і таму зусім натуральна тое запытаньне, якім канчаецца трэцяя частка поэмы:

Край палеў...
О край,-
Калі-ж ты станеш
Краем фабрык дымных
І машын?

IV—астатняя частка поэмы арганічна зьвязана з напярэднім: у ёй яшчэ больш яскрава, чым у поэме „Чырвоныя ружы“, праведзена ідэя інтэрнацыянальнай ролі Кастрычніка; поэма кідае агульны погляд на становішча Заходняй Беларусі, бачыць у ёй нарастаньне рэволюцыйнай сытуацыі і самае галоўнае—ускрывае асноўныя рухаючыя сілы гэтага нарастаньня—правільнае кіраўніцтва камуністычнай партыі; poeta ўпэўнены ў перамозе працоўных Заходняй Беларусі, і таму ён заклікае:

Пад сьцягам рашучасьці
КПЗБ
Услаўце-ж і вы перамогу.

Поэма „Дзесяты падмурак“ мае свае недахопы, якія тлумачацца тым, што Паўлюк Трус, пішучы яе, яшчэ недастаткова валодаў мэтодам дыялектычнага матэрыялізму; дзякуючы гэтаму ён у Беларусі мінулага ня здолеў паказаць прычыны пролетарызацыі вёскі, нарастаньня ў ёй клясавай барацьбы і рэволюцыйнага руху.

Але пры неўных недахопах уся веліч гэтага твору заключаецца ў тым, што poeta здолеў схапіць і ў сапраўды мастацкіх вобразах, агорнутых уздымным і бадзёрым лірызмам, адлюстраваць вядучую тэндэнцыю нашай рачаіснасьці. Ён здолеў паказаць, што толькі шляхі сацыялізму прадстаўляюць сабою адзіны сродак вызваленьня Беларусі ад матэрыяльнай нэндзы і культурнай адсталасьці.

Вось чаму глыбока вернай зьяўляецца характарыстыка поэмы, якая зроблена генэральным сакратарсм ЦК КП(б)Б тав. Гамарнікам на XII зьездзе камуністычнай партыі ў лютым месяцы 1929 г. Падаўшы паасобныя радкі поэмы, тав. Гамарнік зазначыў: „Мне думаецца, што гэты тон сугучны настроям усяго партыйнага зьезду, усёй КП(б)Б і ўсіх працоўных мас БССР.

За гады савецкай улады моцна расла прамысловасьць БССР; праз год запяе Асінстрой, запрацуе гэтай вясной Бабруйскай комбінат, а там Аршанскі і Магілёўскі. Растуць колгасы, саўгасы. Расьце Савецкая Беларусь,—рэспубліка фабрык і заводаў, магутнае сельскае гаспадаркі, колгасаў і саўгасаў. Расьце і будзе расьці, будаваная рукамі рабочых і сялян, пад кіраўніцтвам камуністычнае партыі, у шчыльнейшым і братэрскім саюзе з СССР“

Поэма „Дзесяты падмурак“ была, на-жаль, лебядзінай песьняй Паўлюка Труса, але ў гэтай песьні прагучэлі сапраўды пролетарскія мэлёды. Крыху раней у „Чырвоных ружах“ Паўлюк Трус выказаў палкую ўпэўненасьць:

Бэтховэн—гэні
Уславіць нашае тварэньне
Адвечнай
Музыкай
Жыцьця.

Ня будзе памылковым сказаць, што сам пясняр сваёй поэмай „Дзесяты падмурак“ стварыў ужо высока-мастацкую увэртуру да гэтай цудоўнай сымфоніі будучага.

На вайсковых могілках гор. Менску знаходзіцца заўчасная магіла поэты. Яе ўвенчвае лепшы помнік,—сапраўднае „monumentum aedificatum“—мастацкая творчасць поэты. І ў вянку імортэлей, з якіх сплятаецца гэта творчасць, рознастайнымі вясёлкавымі колерамі пераліваецца сапраўдная пэрлінка беларускай пролетарскай літаратуры—поэма „Дзесяты падмурак“.